

ТЕМА 9. ЧЕТВЕРТА ВЛАДА: ЯК МЕДІА ДОЛУЧАЮТЬСЯ ДО БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ?

ПЛАН

1. Роль медіа в процесі боротьби з корупцією.
2. Доброчесність медіа та загрози для доброчесності.
3. Некорупційні прояви недоброчесності в медіа.

КЕЙС

Тиск на журналістів в Словаччині

21 лютого 2018 року у власному домі разом із нареченою був застрелений журналіст **Ян Куцяк**.

Куцяк **викрив**, як уряд Словаччини брав участь у **покриванні організованої злочинності** протягом понад десяти років.

«З одного боку, це справа безмежного прагнення до влади і грошей, справа цинізму і підлості, боягузтва перед відповідальністю за протиправні дії»

«З іншого боку, це справа боротьби за справедливість»

- прокурор, який здійснював нагляд за справою про вбивства Куцяка

УБИВСТВО ГЕОРГІЯ ГОНГАДЗЕ

сталось 17 вересня 2000 року.
Його обезголовлене тіло було
знайдено 2 листопада 2000
року в Таращанському лісі
приблизно в 100 кілометрах
від Києва.

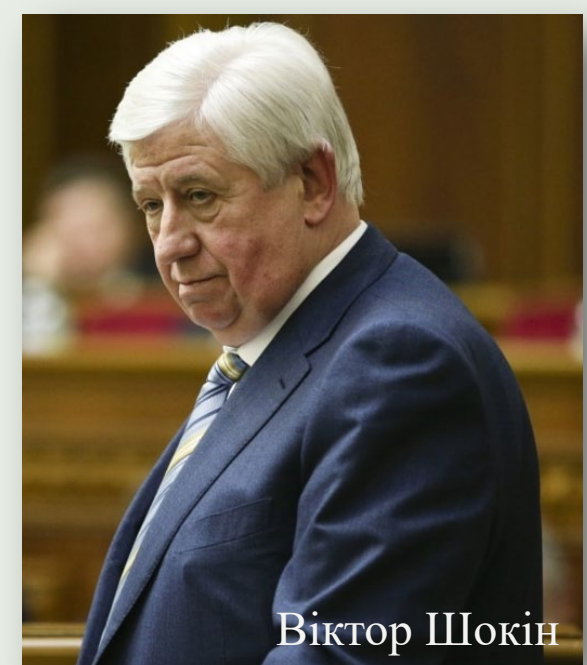
Увечері 16 вересня 2000 року журналіст і засновник інтернет-видання «Українська правда» Георгій Гонгадзе зник після того, як покинув квартиру Олени Притули, головного редактора цього ж видання. Останній раз Притула бачила його близько 22:30, коли він прямував додому до дружини й дітей. Відтоді Гонгадзе більше ніхто не бачив. Його обезголовлене тіло було знайдено 2 листопада 2000 року у неглибокій ямі приблизно за 100 км від Києва.

28 листопада 2000 року, через два місяці після зникнення Гонгадзе, Олександр Мороз поінформував парламент і журналістів про те, що він володіє таємними записами розмов президента Кучми і високопоставлених урядових чиновників, які проливають світло на вбивство Гонгадзе. За словами Мороза, у бесідах, записаних працівником служби охорони президента Миколою Мельниченком, беруть участь Кучма і його найближчі помічники — глава адміністрації президента Володимир Литвин, міністр внутрішніх справ Юрій Кравченко і голова СБУ Леонід Деркач, які обговорюють діяльність Гонгадзе і вирішують, що з ним робити.

Мороз заявив, що ці розмови дають підставу вважати, що президент причетний до зникнення Гонгадзе. Кучма відкинув причетність до зникнення Гонгадзе. Міжнародні експерти виявилися нездатними встановити автентичність записів.

ПОЧАТОК РОЗСЛІДУВАННЯ

- 27 лютого 2001 року Генеральна прокуратура України визнала факт смерті Георгія Гонгадзе й порушила справу за статтею «Умисне вбивство».
- У березні 2001 року в газеті Financial Times Джордж Сорос закликав президента Кучму тимчасово піти з посади й віддати владу Прем'єр-міністру України Вікторові Ющенку на час розслідування справи Гонгадзе.
- 15 травня 2001 року Кучма заявив, що знає імена вбивць. Наступного дня міністр внутрішніх справ Юрій Смирнов оголосив, що вбивство не має політичних мотивів і здійснено «з хуліганських спонукань» двома злочинцями, загиблими в грудні 2000 року.
- 3 вересня 2002 року генпрокуратура України визнала, що тіло, знайдене в Тарашанському лісі, належить Георгію Гонгадзе.
- У 2002-2003 роках розслідування загибелі Гонгадзе очолював заступник генпрокурора України Віктор Шокін, який ще тоді заявляв про причетність до вбивства журналіста співробітників МВС України.
- 22 жовтня 2003 року генеральний прокурор Святослав Піскун підписав ордер на арешт головного підозрюваного у вбивстві - генерала міліції Олексія Пукача й оголосив, що розслідування наближається до завершення. Начальник департаменту зовнішнього спостереження МВС України генерал Пукач потрапив у поле зору прокуратури після того, як в ході розслідування з'ясувалося, що його підрозділ вів стеження за журналістом. Генерала затримали в його робочому кабінеті й висунули звинувачення в зловживанні владою, що викликало невдоволення президента Кучми;
- 29 жовтня останній звільнив генерального прокурора Святослава Піскуна та його заступника Шокіна; слідчу групу переформували, а Пукача випустили на свободу, зняли з нього всі звинувачення й відправили на пенсію. Генерала Пукача було звільнено з-під арешту в листопаді 2003 року й до 21 липня 2009 року він перебував у міжнародному розшуку.

Віктор Шокін

Святослав Піскун

- У дні Помаранчевої революції в грудні 2004 року, Піскун оскаржив своє звільнення в суді, домігся відновлення на посаді генерального прокурора, привів з собою стару команду і відновив розслідування. Служба безпеки України оголосила в розшук Олексія Пукача, який, як повідомив Святослав Піскун, є ключовим підозрюваним і свідком у «справі Гонгадзе».
- Сам новообраний президент України Віктор Ющенко не раз заявляв, що вважає «справою честі» покарання вбивць журналіста.
- Генеральний прокурор Святослав Піскун оголосив, що за допомогу в затриманні вбивць правоохоронні органи готові виплатити 5 млн гривень (за тодішнім курсом — 620 тис. доларів). Заплатять також тому, хто знайде голову загиблого журналіста (поки що знайдено лише обезголовлене тіло). Одночасно співробітникам міліції, які визнаються в причетності до вбивства, обіцяна амністія. Таким чином прокуратура офіційно визнала, що до вбивства Георгія Гонгадзе, швидше за все, в тій чи іншій мірі причетні працівники міліції.
- До відповідальності, проте, залучать не всіх. «Якщо вони не пов'язані безпосередньо з вбивством, я обіцяю, що вони залишаться на волі і у правоохоронних органах», — заявив новий міністр внутрішніх справ Юрій Луценко. «Ми даємо абсолютну гарантію недоторканності, захисту всіх прав людини, який нам допоможе розкрити вбивство Гонгадзе», — підтвердив Святослав Піскун. Луценко змінив весь керівний склад МВС і призначив службове розслідування за фактом незаконного негласного спостереження за журналістом.
- 1 березня 2005 року Віктор Ющенко офіційно заявив, що вбивці Георгія Гонгадзе затримані. Раніше, на думку президента, правоохоронні органи не могли розкрити вбивство Гонгадзе, оскільки «попередня влада не тільки не володіла політичною волею для його розкриття», але і була захистом для вбивць.

- Подобиці вбивства стали відомі з вироку Печерського суду Києва від 29 січня 2013 року. Згідно з матеріалами кримінальної справи, убивство було скоєно в ніч на 17 вересня 2000 року в лісі в Київській області співробітниками міліції Протасовим, Поповичем, Костенком і Пукачем.
- Приблизно опівночі Попович, за вказівкою Пукача, неподалік від місця зупинки автомобіля, в якому перебував Гонгадзе, викопав лопатою яму, приблизною шириною 70 см і глибиною метр. У цей час Протасов та Костенко залишалися в службовому автомобілі Hyundai Sonata, утримуючи Гонгадзе. Далі Протасов, Костенко, Попович і Пукач вивели Гонгадзе, зняли з нього куртку, поклали на землю і зняли з нього черевики. Після цього Костенко зв'язав мотузкою руки й ноги Гонгадзе. Пукач, Протасов і Костенко віднесли пов'язаного Гонгадзе до викопаної ями й поклали обличчям вниз. Костенко, за вказівкою Пукача, обшукав Гонгадзе, забрав у нього з задньої кишені ключі й передав їх Пукачу.
- Після цього його поклали обличчям догори. Гонгадзе почав просити не вбивати його. Пукач запхав до рота Гонгадзе хусточку і почав руками здавлювати його горло і шию, а Протасов тримав Гонгадзе за плечі. Оскільки так задусити Гонгадзе не вдалося, Попович витягнув зі штанів Гонгадзе ремінь та передав його Пукачу. Пукач накинув його на шию Гонгадзе, уперся коліньми в область грудей і почав затягувати. У цей час Протасов тримав Гонгадзе за праве плече, а Костенко за ноги. Гонгадзе набрав у легені повітря. За вказівкою Пукача, Попович для того, щоб змусити Гонгадзе видихнути повітря, завдав кілька ударів в область живота. Після отриманих ударів Гонгадзе видихнув. Через здавлювання шийї петлею з ремня, Гонгадзе був зламаний кадик. Почалися конвульсії. Протасов і Костенко тримали Гонгадзе за ноги до самої смерті.
- Гонгадзе помер близько 01:00 17 вересня. Переконавшись, що він мертвий, Пукач, Протасов і Костенко скинули його тіло в яму. З метою приховати вчинення злочину, вони взяли з автомобіля каністру з бензином, облили тіло і підпалили. Коли вогонь згас, Пукач, Протасов, Костенко і Попович закидали яму з тілом землею і замаскували травою.
- У жовтні 2000 року Пукач з метою приховати злочин ще раз прибув на місце поховання Гонгадзе, викопав його та відвіз до лісництва Таращанського району Київської області. За допомогою сокири він від'єднав голову, а потім закопав її та тіло окремо.

ВИРОК ТРЬОМ УБИВЦЯМ ГОНГАДЗЕ

- 23 листопада 2005 року Апеляційний суд Києва прийняв до розгляду кримінальну справу за обвинуваченням Миколи Протасова, Валерія Костенко і Олександра Поповича у навмисному вбивстві журналіста Георгія Гонгадзе. Слухання пройшло в закритому режимі.
- 19 грудня 2005 року пройшло чергове слухання справи про вбивство Георгія Гонгадзе. Слухання пройшло в закритому режимі, що викликало критику з боку ЗМІ. Навіть Віктор Ющенко пообіцяв тоді, що звернеться до суду з проханням, «щоб ця процедура проходила відкрито, щоб там були журналісти і камери».
- 9 січня 2006 року Апеляційний суд Києва почав розгляд по суті кримінальної справи про вбивство журналіста Георгія Гонгадзе. Розгляд кримінальної справи було вирішено провести у відкритому режимі. Однак і це судові засідання відбувалося без присутності преси, оскільки зал виявився занадто малим. Присутні в приміщенні суду журналісти прорвалися в зал під час оголошеного головуючою суддею Іриною Григор'євою перерви. Представники ЗМІ відмовилися підкорятися вимозі конвою, покинути зал, заявляючи, що процес відкритий, тому вони мають повне право бути присутнім на слуханні. Конвоїри намагалися видворити журналістів силою, використовуючи гумові кийки.

- 29 серпня 2006 року мати загиблого, Леся Гонгадзе заявила, що відмовляється від участі в подальших процесах, оскільки не довіряє ані ходу розслідування, ні суду.
- 25 червня 2007 року Апеляційний суд Києва продовжив розгляд справи про виконавців вбивства журналіста Георгія Гонгадзе у відкритому режимі. Планується, що засідання будуть проходити до 20 липня, а потім суд оголосить на деякий час перерву у справі. У вбивстві журналіста звинувачуються троє колишніх працівників Департаменту зовнішнього спостереження і кримінальної розвідки МВС Валерій Костенко, Микола Протасов і Олександр Попович. Ще один обвинувачений — колишній керівник згаданого департаменту МВС Олексій Пукач — знаходиться в розшуку.
- 15 березня 2008 року Апеляційний суд Києва засудив обвинувачених у вбивстві Георгія Гонгадзе Миколу Протасова до 13 років позбавлення волі, Валерія Костенка і Олександра Поповича до 12 років позбавлення волі;
- 8 липня 2008 року Верховний суд України залишив вирок без зміни.
- Микола Протасов помер у Менській колонії у квітні 2015 року.

АРЕШТ І СВІДЧЕННЯ ГЕНЕРАЛА ПУКАЧА

- 22 липня 2009 року затриманий напередодні українськими правоохоронними органами колишній керівник департаменту зовнішнього спостереження і кримінальної розвідки МВС України генерал Олексій Пукач визнав свою причетність до вбивства Георгія Гонгадзе і назвав імена замовників, згідно із заявою заступника голови Служби безпеки України Василя Грицака.
- 24 липня 2009 року Генеральна прокуратура України висунула Пукачу А. П. звинувачення у вбивстві Гонгадзе і низці інших злочинів. Слідчі перевіряють свідчення щодо місця перебування голови вбитого журналіста. Генеральний прокурор України Олександр Медведько заявив, що на той момент голову ще не знайшли, а також відмовився коментувати інформацію щодо замовників вбивства, пославшись на таємницю слідства.
- 28 липня 2009 року в селі Сухоліси (Білоцерківський район), на місці, вказаному під час допиту Олексієм Пукачем, були знайдені фрагменти черепа, який імовірно належить Георгію Гонгадзе; там же 31 липня експертами були знайдені гумові рукавички, в яких Олексій Пукач восени 2000 року міг обезголовлювати труп журналіста.
- 10 вересня 2010 року за даними видання «Дзеркало тижня», досудове слідство у справі за звинуваченням Олексія Пукача у вбивстві журналіста Георгія Гонгадзе закінчено.
- Генпрокуратура України встановила, що наказ на вбивство Гонгадзе віддав міністр внутрішніх справ Юрій Кравченко.
- ...Приблизно 13-14 вересня 2000 року у своєму службовому кабінеті в місті Києві по вулиці Богомольця, 10 міністр внутрішніх справ Кравченко Ю. Ф. усно віддав начальнику МВС України Пукачу А. П. явно злочинний наказ — вбити журналіста Гонгадзе для припинення у такий спосіб журналістської діяльності.

ВИРОК ПУКАЧУ

- 29 січня 2013 року суд у справі Пукача вирішив, що свідчення Мельниченка і його записи не можуть бути доказом у справі про вбивство Гонгадзе, але Олексій Пукач всеодно був засуджений до довічного позбавлення волі за вбивство Георгія Гонгадзе.
- У вирокі було зазначено, що Пукач частково визнав свою провину: він повідомив, що отримав наказ вести спостереження і вбити Гонгадзе від тодішнього міністра внутрішніх справ України Юрія Кравченка.
- Тим не менш, Пукач заявив, що смерть Гонгадзе була нещасним випадком. За його словами, він накинув ремінь на шию журналісту, щоб налякати, а смерть була нещасним випадком, оскільки ремінь випадково переламав хрящ на шиї Гонгадзе.

Після оголошення вироку Пукач заявив, що погодиться з ним лише в тому випадку, якщо в одній клітці з ним виявляться Леонід Кучма і Володимир Литвин.

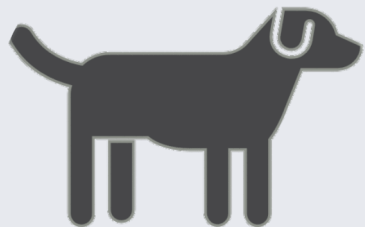
Засоби масової інформації – засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації”. Під друкованою інформацією ми розуміємо пресу – журнали, газети, разові видання певного тиражу тощо; під аудіо- та візуальною інформацією – телебачення, кіно, радіомовлення, відеозапис та ін. (Закон України «Про інформацію», ч. 2 ст. 22)

ЩО ТАКЕ МЕДІА?

Що таке «медіа»? Закон України «Про медіа»:

аудіовізуальне медіа – медіа-сервіс, основним призначенням якого або відокремленої частини якого є надання загальній аудиторії доступу до програм, що здійснюється з інформаційною, розважальною чи навчальною метою під редакційним контролем суб'єкта у сфері медіа за допомогою електронних комунікаційних мереж, а саме:

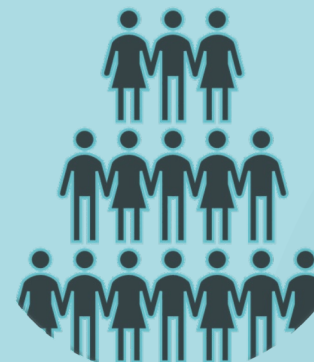
- телевізійне мовлення або аудіовізуальний медіа-сервіс на замовлення;
- радіомовлення або аудіальний медіа-сервіс на замовлення;
- друковане медіа – медіа, що здійснює поширення інформації у текстовій чи візуальній формі на друкованих носіях, однотипно оформлене, виходить у світ через певні проміжки часу упродовж року – у міру настання відповідного періоду або накопичення матеріалу;

Роль
«сторожового
пса»

Залучення
громадян до
антикорупційних
зусиль

Сприяння
розбудові
доброчесності

Функції медіа в боротьбі з корупцією

Саме завдяки медіа корупційні кейси стають широко відомим для громадськості й отримують розголос. Журналісти відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією, висвітлюючи прояви недоброчесності, вимагаючи підзвітності та прозорості від державних і приватних секторів. Не дарма медіа називають четвертою владою, яка має служити суспільству й контролювати три інші гілки – законодавчу, виконавчу та судову.

Одним із визначальних актів у сфері боротьби із корупцією можна вважати Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції.

Стаття 13 Конвенції вимагає від держав-учасниць «забезпечення для населення ефективного доступу до інформації; проведення заходів щодо інформування населення, які сприяють створенню атмосфери неприйняття корупції, а також реалізація програм державної освіти, у тому числі навчальних програм у школах й університетах».

РОЛЬ «СТОРОЖОВОГО ПСА»

- медіа формують майданчики для дискусій у суспільстві;
- формують в громадян політичну ініціативу;
- висвітлюють діяльність органів державної влади;
- беруть на себе першорядну роль у боротьбі за захист порушених прав людей;
- долучаються до формування ставлення суспільства до антикорупційних заходів;
- зменшують шанси на процвітання корупції.

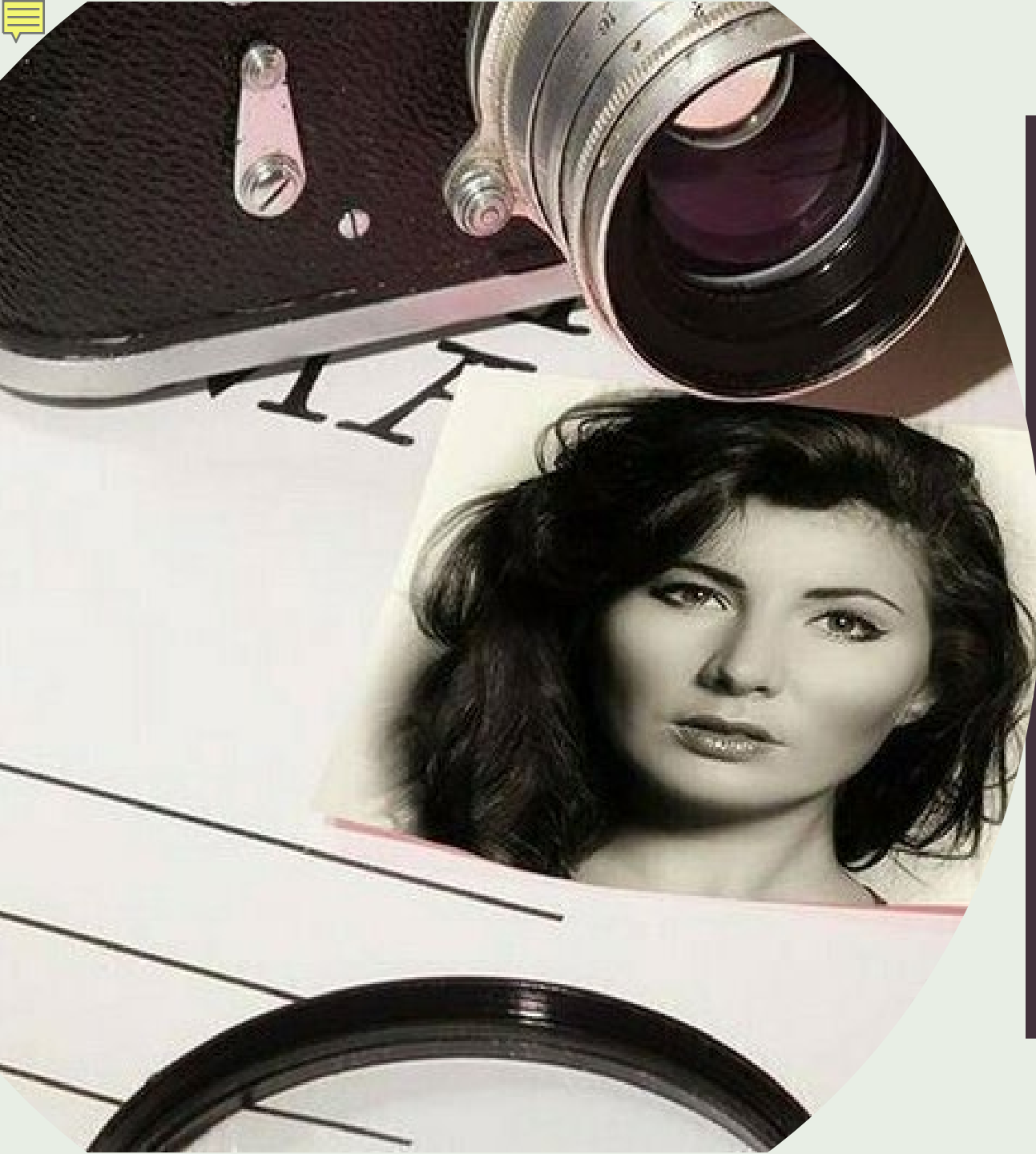
«Журналістика (разом з законодавством, яке забезпечує свободу слова та вираження поглядів) дуже потужно підтримує антикорупційні зусилля. Особливо важливими є журналістські розслідування, у межах яких журналісти виконують функцію «очей та вух» громадян» - UNODC

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗУСИЛЬ

- Роль медіа в просуванні доброчесності зросла у відповідь на соціальне розчарування в ефективності політики урядів щодо боротьби з корупцією. Суспільство може бути цинічним щодо політичного процесу, а також мати недостатній рівень довіри до державних суб'єктів, співгромадян і медіа.
- Важливо долати поширені настрої громадянської пасивності та розчарування перед обличчям корупції, підходи до просування доброчесності через кампанії із залученням медіа можуть відігравати важливу роль. Створюючи позитивний національний дискурс про цінність доброчесності, прозорості та підзвітності, вони інформують про наслідки корупції та показують життєздатну альтернативу.

СПРИЯННЯ РОЗБУДОВІ ДОБРОЧЕСНОСТІ

ЩО ТАКЕ ЖУРНАЛІСТСЬКІ РОЗСЛІДУВАННЯ?

– тип журналістики,
який намагається
викрити інформацію, яка
становить суспільний
інтерес, яку хтось
намагається приховати.

НАЛЕЖНИЙ ВПЛИВ ЗМІ

Для відігравання ефективної ролі у виявленні корупції, ЗМІ мають бути вільними та незалежними. Чим вищий рівень свободи преси, тим нижчий рівень корупції.

Належним чином виконати свою функцію в антикорупційній діяльності можуть лише незалежні та об'єктивні ЗМІ

ЗМІ МОЖЕ
НОРМАЛЬНО
ФУНКЦІОНУВАТИ
ЗА НАСТУПНИХ УМОВ:

**Безпека
журналістів**

**Мінімальне
втручання
держави у
справи**

**Відсутність
правового та
економічного
тиску**

Наслідки надмірного впливу на ЗМІ з боку політиків, бізнес-лідерів або корумпованої еліти:

ЗМІ ПО ІНШИЙ БІК КОРУПЦІЇ

- Повідомлення ЗМІ є упередженими та використовуються для **маніпулювання** громадянами. У такому разі діяльність ЗМІ зводиться до **лобіювання інтересів** людини, що його фінансує і боротьби усіма способами з його конкурентами.
- Власники приватних ЗМІ або держава **втручаються у свободу слова**.
Різні медіа-канали можуть бути використані для **приховування фактів зловживань**, клієнтелізму та розкрадань, зокрема, і для приховування фактів зловживання службовим становищем.
- Незалежні журналісти-викривачі **піддаються переслідуванням** та санкціям.
Наприклад, різноманітне перешкоджання для вільної роботи журналістів та ЗМІ: інформаційні компанії проти них, подання позовів до суду або початок несанкціонованих перевірок. А іноді замах на життя та вбивства.

ПРИКЛАДИ ВПЛИВУ НА ЗМІ

- **Провідні ЗМІ** (наприклад, газета «Тай Рат») дотримуються лінії уряду.
- **Менш відомі ЗМІ** намагаються надавати альтернативну точку зору, але стикаються з переслідуваннями з боку влади (наприклад, телеканал «Голос» або інтернет-ЗМІ «Репортери»).
- Прем'єр-міністр Тайланду має радіо- і телеефіри кожної п'ятниці для просування своїх поглядів.

Тайланд

ПРИКЛАДИ ВПЛИВУ НА ЗМІ

- Правляча партія Угорщини «Фідес» отримала фактичний контроль над 80% ЗМІ країни
- Незалежні ЗМІ все одно зберігають сильні позиції (наприклад, телевізійна мережа RTL Klub, щоденна газета Népszava, щотижневик HGV та сайт 24.hu)

Угорщина

ПРИКЛАДИ ВПЛИВУ НА ЗМІ

- **Правляча партія Мальти** має сильний вплив на державні медіа і використовує державну рекламу для здійснення тиску на приватні ЗМІ. Багато політиків обирають конкретних журналістів для ексклюзивних інтерв'ю та ігнорують тих, хто вважається «ворожими».
- Уряд **вимагає** від журналістів «перепустки» для висвітлення урядових заходів або відвідування прес-конференцій.

Мальта

МЕДІА ЯК РУПОР ПРОПАГАНДИ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Пропаганда

Підпорядковані владі ЗМІ можуть використовуватися для нав'язування певних ідей та поглядів, виправдовувати дії та рішення влади або відкрито рекламувати її

Дезінформація

ЗМІ можуть скривати якісь факти, подавати інформацію не так, як є насправді, або придумувати сюжети, яких насправді **не було.**

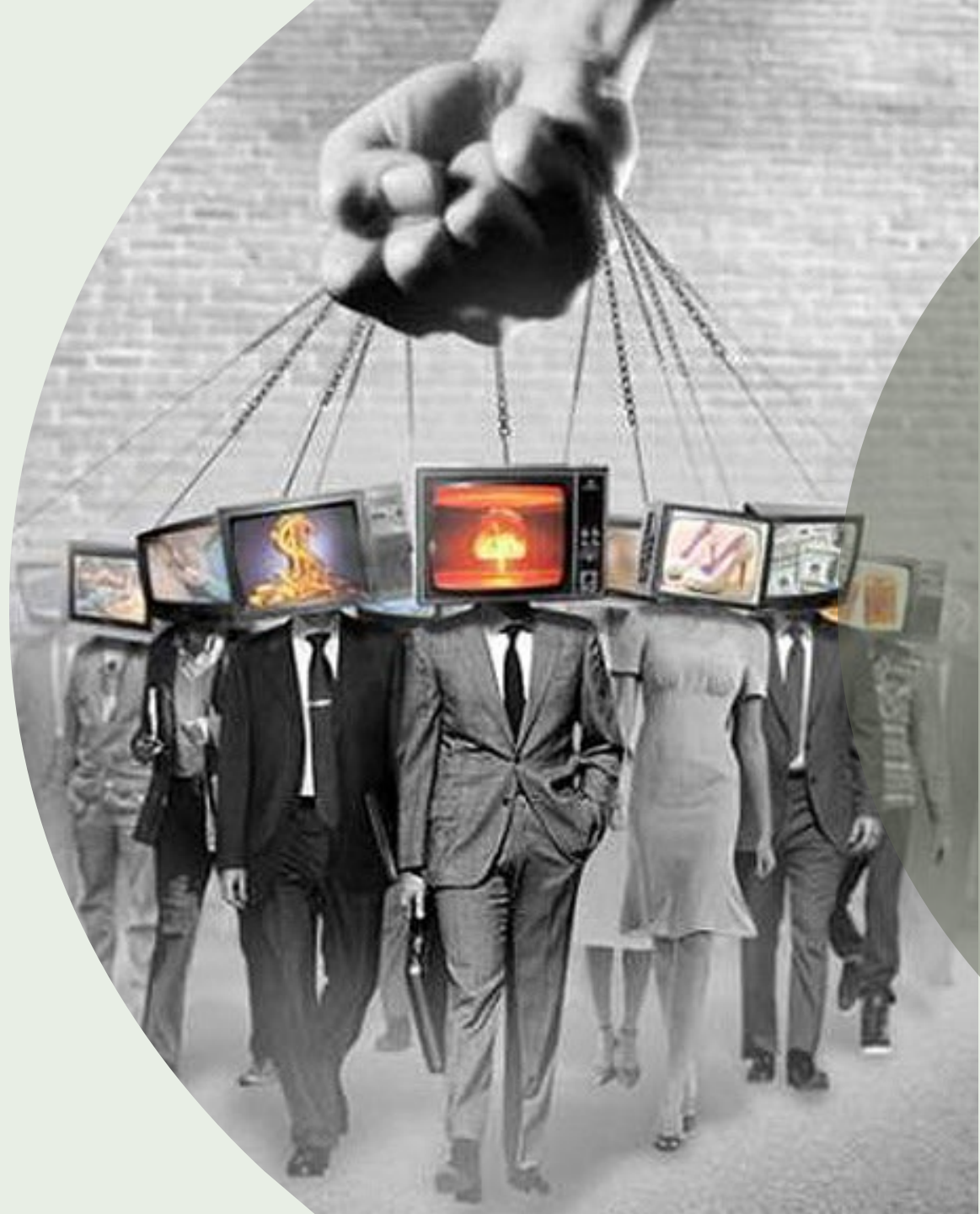
РОСІЙСЬКА ДЕЗІНФОРМАЦІЯ В УКРАЇНІ

З 2013 року уряд росії діяв за таким алгоритмом: «дезінформування населення — дестабілізація ситуації — створення образу ворога — легітимізація вторгнення на територію України».

У цьому Кремль покладався як на російські медіа, так і на розгалужену мережу агентів усередині України (підконтрольні медіа, місцеві еліти, політичні партії, громадські організації, церква). Яскравим прикладом є канал «112», який довгий час просував російські, антиукраїнські наративи.

Через наратив про Україну як місце хаосу, де при владі неконтрольовані банди націоналістів, які стоять вище закону, росія намагалася сформувати образ України як «failed state» («Держави, що не відбулася»).

Ще однією загрозою є поширення російського мовлення на окуповані території та «відрізання» їх від українського інформаційного простору, що полегшує просування дезінформації та має на меті зниження рівня спротиву місцевого населення російській окупації.

РОСІЙСЬКА ДЕЗІНФОРМАЦІЯ У СВІТІ

Росія довгий час демонізують «Азов», називаючи його бійців неонацистами.

Через упередження та стереотипи щодо «Азову» уряди західних країн могли відмовляти саме цьому підрозділу в наданні військової допомоги й навчання, а охочі приєднатися до лав захисників України часом обирали інші підрозділи.

Кілька років тому в США обговорювали ініціативу про визнання «Азову» іноземною терористичною організацією.

У 2018 році британський «The Guardian» назвав підрозділ «горезвісним українським фашистським ополченням». А у 2022 році «The Times» апелювало до «неонацицького коріння полку».

Центр протидії дезінформації при
РНБО України аналізує:

ІСТОРІЯ ДИСКРЕДИТАЦІЇ БАТАЛЬЙОНУ «АЗОВ»

АНТИУКРАЇНСЬКІ ТА АНТИЗАХІДНІ НАРАТИВИ В СЕРБІЇ

Проросійські медіа просувають там власну точку зору щодо міжнародної політики.

Вони розглядали Революцію гідності в Україні як державний переворот, який організували Сполучені Штати. У цьому випадку російська пропаганда в Сербії принесла чималі успіхи, адже за даними белградської правозахисної організації Crta, 3/4 сербів вірять, що росія була змушена воювати з Україною через експансіоністські наміри НАТО.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну пропагандисти в Сербії значно активізувалися. У медіа почали з'являтися такі заголовки: «Україна розпочала війну проти росії»; «Українські війська обстріляли пологовий будинок»; «Українці готуються застосувати хімічну зброю»

РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА В КНР

Китайські та російські державні медіа розповсюджували наративи про «денацифікацію» як привід для вторгнення росії. Потім китайські державні медіа, як-от Global Times або CGTN, підхопили путінську думку про нерозширення НАТО.

Протягом перших місяців війни китайські медіа підтримували російське вторгнення.

ПРОСУВАННЯ РОСІЙСЬКИХ НАРАТИВІВ У НІМЕЧЧИНІ

Поширення російських наративів може вплинути на громадську думку про підтримку України й відтак на позиції уряду щодо цього.

Результати опитування, проведеного в жовтні 2022 року, показали, що з квітня 2022-го частка людей, які вважають, що повномасштабне вторгнення росії в Україну було «безальтернативною реакцією росії на провокацію НАТО» або що Україна «історично не може мати територіальних претензій, тому що фактично була частиною Росії» збільшилася на 10-15 відсотків.

ВІДМІННІСТЬ МЕДІА ВІД СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

- соціальні медіа вважаються більш доступними та більш стійкими до контролю згори;
- соціальні медіа надають можливість швидко мобілізувати громадську думку таким чином, щоб підвищити залученість людей до конкретних;
- медіаплатформи вразливі до зловживань, що може призвести до постійного поширення дезінформації серед громадян;
- фейкові новини не тільки поширюють неправдиву інформацію, але також часто покликані дискредитувати політичних супротивників;

- [illegible]

прозорість, зокрема чітке
розкриття інформації про
вплив конкретних
приватних чи державних
інтересів або залежність
від них

свобода й
незалежність від
конкретного
приватного або
державного інтересу

Медіа та добро́чесність

повага до етичних і
професійних
стандартів,
відповідальність
перед громадянами

УКРАЇНСЬКІ МЕДІА, ВІДОМІ СВОЇМИ ЖУРНАЛІСТСЬКИМИ РОЗСЛІДУВАННЯМИ КОРУПЦІЇ

- **Bihus.Info** – група антикорупційних та інформаційних проєктів, заснована 2013 року командою журналістів-розслідувачів на чолі з Денисом Бігусом.
- **Інтернет-видання «Наші гроші»** (nashigroshi.org) – розпочався в січні 2011. Основний вид діяльності: аналіз корупції в державних тендерах і публічних фінансах загалом.
- **«Українська правда»** – українське суспільно-політичне інтернет-ЗМІ, засноване Георгієм Гонгадзе у квітні 2000 року. Викриває корупційні схеми та зловживання посадовців, аналізує їхні статки й спосіб життя та висвітлює антикорупційні розслідування.
- **Слідство. Info** – незалежна українська агенція журналістських розслідувань, що спеціалізується на розслідуваннях корупції у органах влади та гучних кримінальних злочинах. Створена у 2012 році журналістами Дмитром Гнапом та Анною Бабінець.

Слідство. Info

Наші гроші

**Українська
правда**

Bihus.Info

- ✓ **Несистемність** загальної політики у сфері медіа, корупційні ризики в законодавстві, що регулює діяльність медіа.
- ✓ Політику у сфері медіа розробляють **без належного аналізу** ситуації, стратегії розвитку, громадських та експертних консультацій.
- ✓ **Непрозорість** формування політики, недолучення стейкхолдерів (незалежних, неурядових та некомерційних акторів) до процесу.
- ✓ Інститути, органи та посадові особи, які займаються формуванням медіаполітики, можуть **піддаватися контролю та впливу** політичних або приватних інтересів певних груп (зокрема політичних партій), які можуть не збігатись із загальними суспільними інтересами. Наприклад, коли медіа перебувають в цілковитій власності олігархів.
- ✓ Політики або публічні службовці, які відповідальні за розробку та реалізацію політики в цій сфері, **можуть не володіти достатньою компетенцією** або ж мати конфлікт інтересів (бути власниками медіа, впливати на конкурентів тощо).

МЕДІАПОЛІТИКА

РИЗИКИ щодо чесності

Медіаструктури

РИЗИКИ щодо
чесності

Власність

Непрозорість інформації про власників або джерела інвестицій медіа (дані про справжніх власників можуть бути приховані).

Медіавласники, що домінують на національному та локальному ринках, можуть використовувати медіа для просування власної та дискваліфікації протилежної політичної програми, загалом використовувати медіа як інструмент для конкретних політичних інтересів або інтересів приватного бізнесу, які ігнорують суспільні інтереси та демократичну роль журналістики.

Державні медіа (повністю або частково) на національному та місцевому рівнях можуть бути під управлінням і фінансуванням для обслуговування конкретних політичних та бізнес інтересів правлячих політичних груп.

Медіаструктури

РИЗИКИ щодо
чесності

Фінанси

Дані про фінансування та витрати медіа можуть бути непрозорими, а джерела доходів – приховуватися.

Ключові дані, що впливають на фінансування медіа на конкурентному медіаринку та прозорість медіабізнесу, можуть бути недоступними або ненадійними (дані про наклад, передплату, продані примірники, читацьку аудиторію друкованих медіа; дані про рейтинги та аудиторію радіо та ТБ, дані про унікальних відвідувачів для онлайн-медіа, дані про загальний обсяг рекламного ринку та частки тощо).

Заходи державної податкової політики щодо медіа можуть використовувати правлячі політичні групи як інструмент для покарання або винагороди окремих медіа.

Медіаструктури

РИЗИКИ щодо
чесності

Суспільне мовлення

Розподіл фінансових ресурсів для суспільного мовлення може не базуватися на прозорих та об'єктивних критеріях і процедурах.

Фінансові звіти та використання ресурсів суспільного мовлення не контролюються належним чином, а механізми фінансової звітності відсутні або є неефективними.

Суспільству не вистачає прозорої та підзвітної інформації про фінансові ресурси й діяльність суспільного мовлення.

- ✓ Журналістам не вистачає можливостей (зокрема освіти та навичок, а також інституційних і горизонтальних форм професійної соціалізації), щоб протистояти структурам і відносинам, які перешкоджають демократичній ролі медіа.
- ✓ Журналісти, які висвітлюють випадки корупції, клієнтелізму та злочинності, піддаються різним формам тиску, погроз, нападів і насильства.
- ✓ Редакторів призначають незалежно від їхньої професійної компетенції та доброчесності, а радше на основі політичної приналежності, лояльності та зв'язків із певними політичними та бізнесовими інтересами власників медіаресурсів.
- ✓ Журналістам-розслідувачам не вистачає підтримки, або вони стикаються з різними формами тиску та цензури.

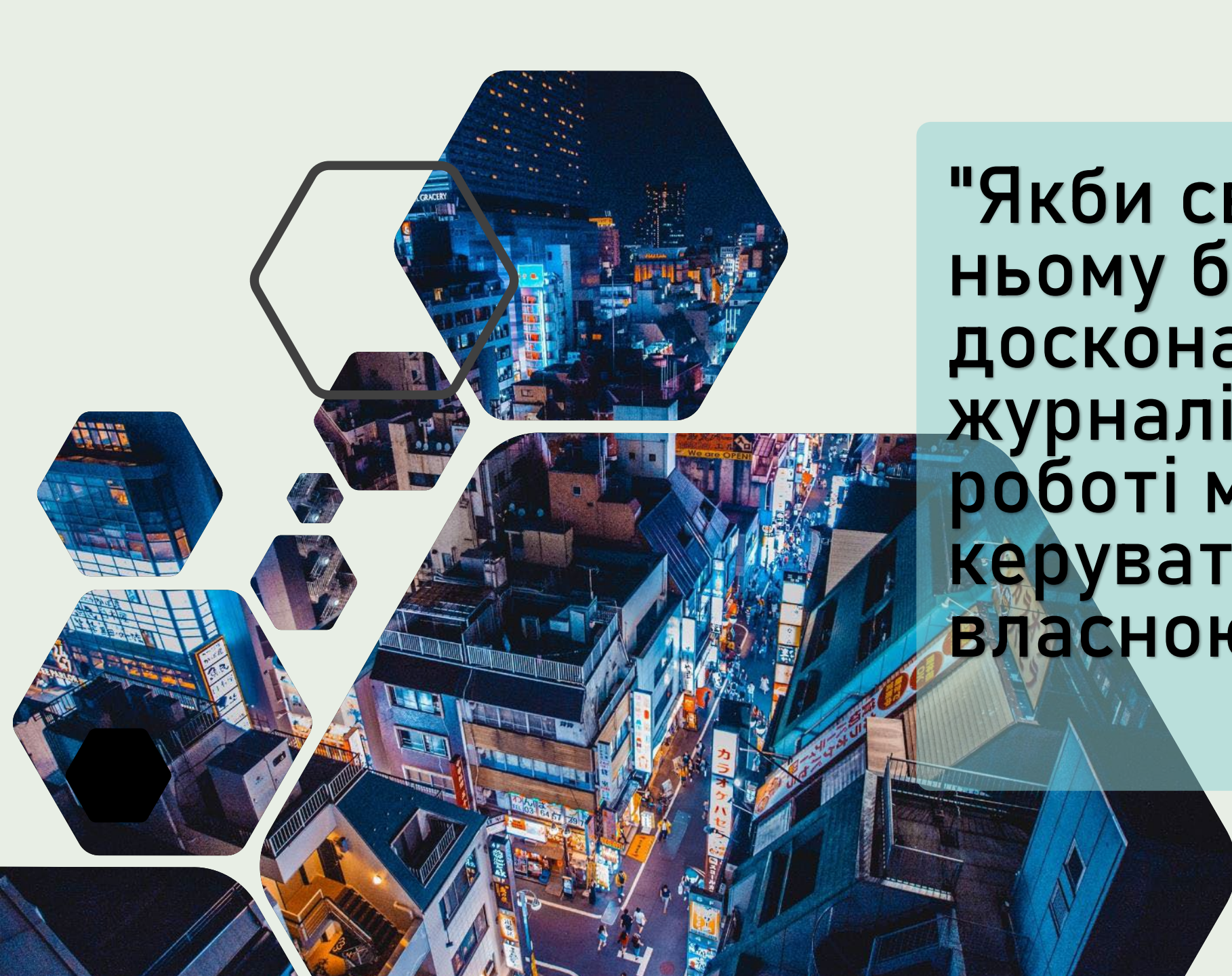
ЖУРНАЛІСТИ

РИЗИКИ щодо чесності

Журналістські практики

РИЗИКИ щодо чесності

- ✓ Низьке дотримання медіаетики та нормативних документів у цій сфері.
- ✓ Політична упередженість у висвітленні інформації державними й приватними медіа, які піддаються впливу та контролю з боку певних політичних і бізнес-інтересів та груп.
- ✓ Політизованість медіаконтенту, його інструменталізація для боротьби за політичні чи партійні інтереси.
- ✓ Дискримінаційне представлення етнічних, релігійних, сексуальних та інших меншин, а також гендерне представлення в медіа підтримують форми соціальної організації, розподілу ролей і ресурсів у суспільстві на основі соціальної ізоляції, нерівності, домінування певних політичних та економічних інтересів.

"Якби світ і люди в ньому були досконалі, то журналісти при роботі могли б керуватися лише власною думкою"

НЕДОБРОЧЕСНІСТЬ У
МЕДІА – ЦЕ НЕ ЛИШЕ
КОРУПЦІЯ. ЦЕ ТАКОЖ
МОЖУТЬ БУТИ
РІЗНОМАНІТНІ
ІНФОРМАЦІЙНІ
МАНІПУЛЯЦІЇ ТА
ФЕЙКИ.

1. МАНІПУЛЯЦІЇ

Інформаційні маніпуляції – це найнеприємніша дезінформація, оскільки її буває важко розрізнити та необхідно ретельно перевіряти, аби усвідомити підступність. Головна мета інформаційних маніпуляцій – це вплинути на вас та спонукати розповсюджувати їх далі: робити репости, розсилати родичам, обговорювати в компанії друзів.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СЕНДВІЧ

— це така подача інформації, що чергує правдиву та неправдиву інформацію в одній публікації. Принцип роботи: факт — фейк — факт.

Наприклад, «Земля — не плоска, як довели американські вчені в 1998 році, і обертається навколо сонця».

Тож відрізнити її буде не так складно, якщо бути уважним.

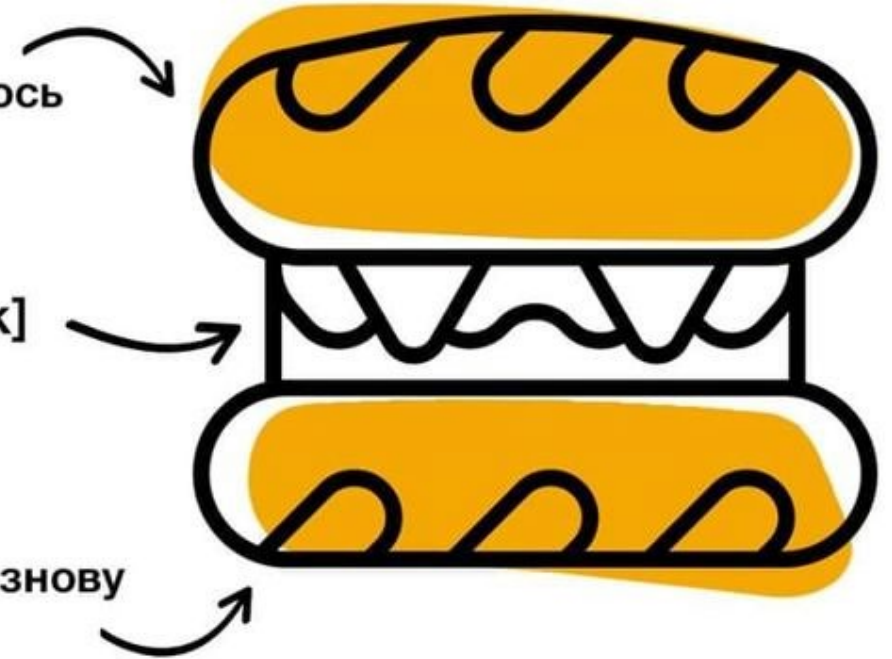

Рецепт «сендвічу правди»

Написати,
що справді відбулось

[Фейк]

Коротко навести
неправдиві факти і знову
повідомити правду

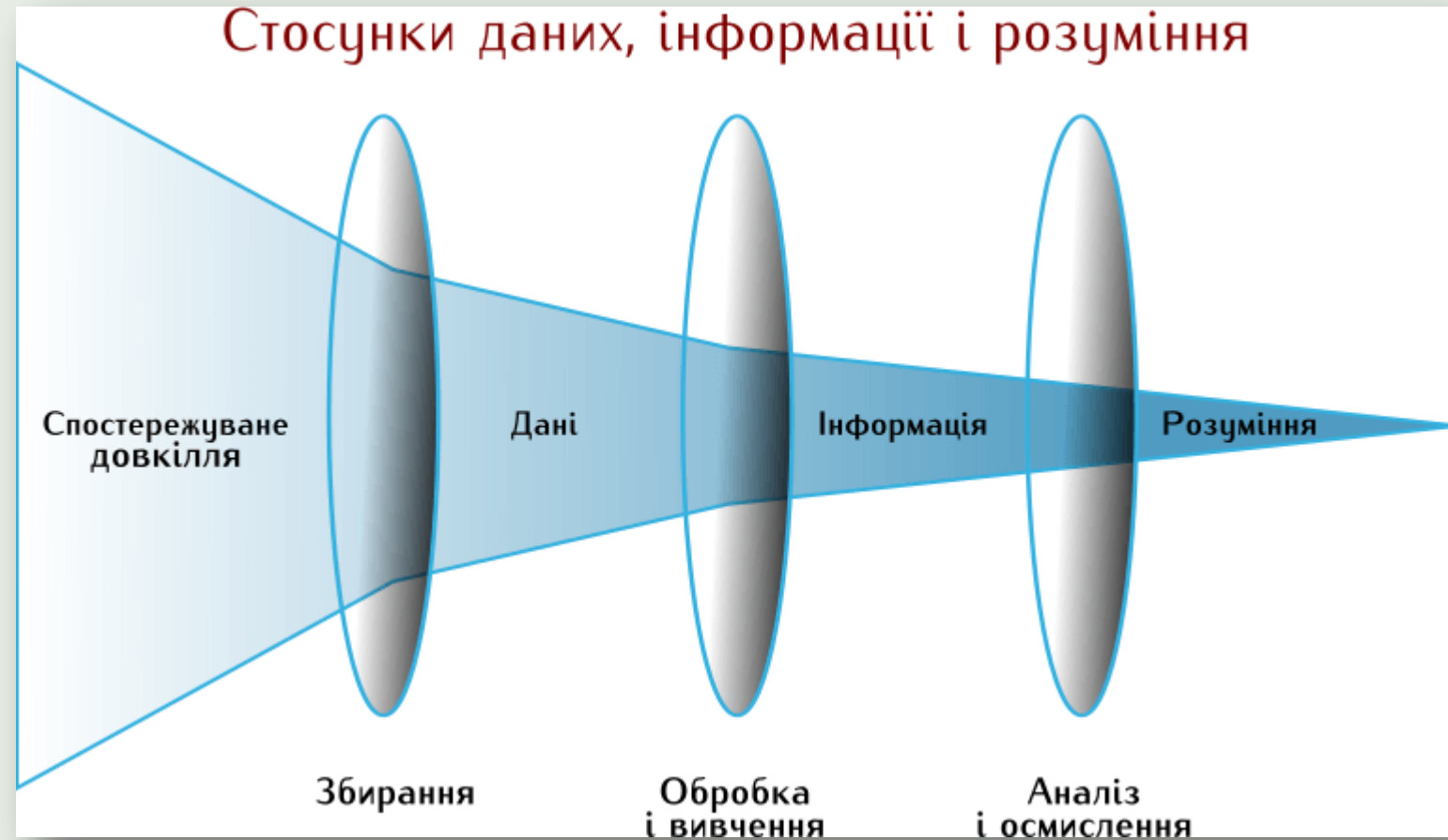
КЛІКБЕЙТ

Заголовок, що провокує на натискання, тобто «клікбейт» – вам намагаються... знаєте, простіше продемонструвати: «УВЕСЬ СВІТ У ЩОЦІ ВІД ТОГО, ХТО НАРОДИВСЯ НА ВІННИЧИНІ: ДИВИТИСЯ ФОТО». «СВІТЛА В УКРАЇНІ БІЛЬШЕ НЕ БУДЕ: ОКУНАЄМОСЬ У ТЕМРЯВУ НАЗАВЖДИ». Добре, що таку маніпуляцію видно здалеку – завдяки капслоку зокрема.

НЕПРАВИЛЬНЕ ОПЕРУВАННЯ СТАТИСТИЧНИМИ ДАНИМИ ТА ДОСЛІДЖЕННЯМИ

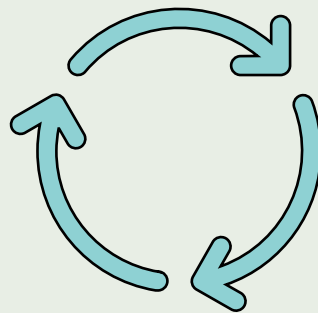
– вам намагаються показати якісь графіки, діаграми, списки, складні схеми та одразу нав'язують власну інтерпретацію в одному абзаці з авторським переказом. Або ж у тексті йдеться про «70% когось або чогось, що виступають проти чогось» без посилань на першоджерело дослідження. Аби відрізнити такі інформаційні маніпуляції, достатньо слідувати простому правилу – бачите «циферки» та «британських учених», переходьте до першоджерела!

Неправильний переклад

— вам намагаються
нав'язати некоректний
переклад іншомовної
публікації або
висловлювання

Підміна понять

— вам намагаються піднести все чорне —
білим, рожеве — блакитним, перекрутити
суб'єкт та об'єкт, небо та землю. Помітити
таку маніпуляції одразу буває важко,
оскільки підміна понять може
використовуватись лише декілька разів на
весь текст, однак вона таки справлятиме
ефект на читачів.

Джинса

— це замовні матеріали. Часто
медіа не дотримуються своїх
журналістських стандартів та
публікують не точну або
маніпулятивну інформацію у
вигляді новини, а не реклами, за
яку отримують гроші.

«ІНСАЙД» АБО «ЗЛИВ»

– ця інформація так і називається в публікаціях, тому розрізнити її дуже просто. «Інсайд: джерело в Офісі Президента/МВС/СБУ повідомило...» –

до таких публікацій необхідно ставитися скептично. По-перше, унікальної або секретної інформації скоріше за все ви не побачите, оскільки вона охороняється державною таємницею, а розголошення карається законом. По-друге, така інформація намагається викликати у вас певну реакцію, яка необхідна автору. По-третє, це спосіб підвищити вартість власного інформаційного ресурсу в очах підписників. Усе-таки іноді «інсайд» бувають доречними та, як і конспірологія, можуть носити розважальний характер.

2. ФЕЙКИ

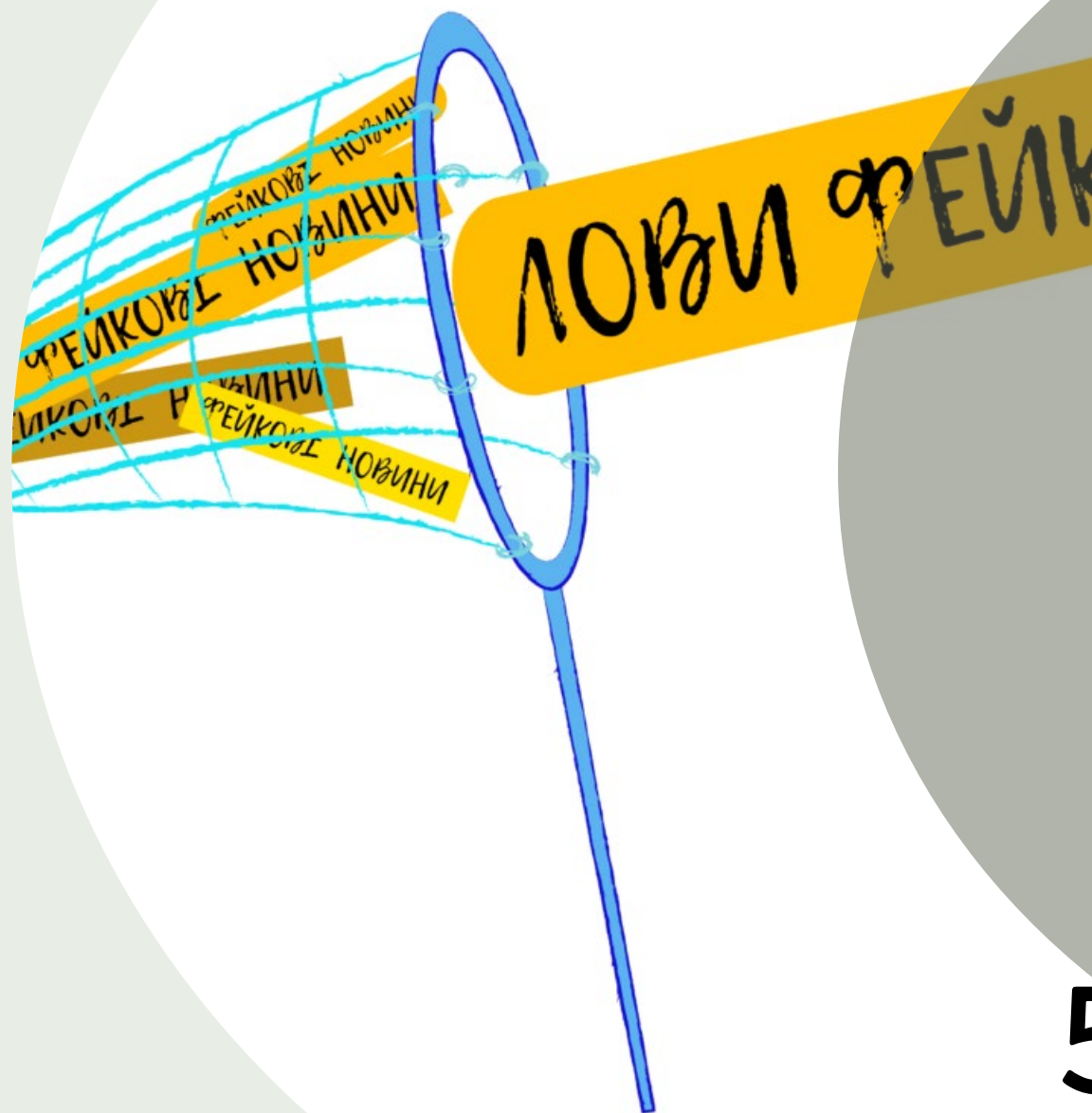
Слово «фейк»
походить від
англійського fake –
«несправжній».

Це неправдива
інформація, створена з
метою ввести людей в
оману.

ЯК УНИКНУТИ ФЕЙКІВ?

1. Звертайте увагу на джерело публікації – хто це запостив?
2. Звертайте увагу на джерело інформації – цитування, посилання, офіційні сторінки;
3. Звертайте увагу на зміст публікації.
4. Переходьте на першоджерела – читайте англійською.

ВИДИ ФЕЙКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ?

- **Вигадана публікація** – найпростіший фейк, для якого майже не потрібно зусиль. Автор просто вигадує інформацію, прикріплює фотографії або зображення з вільного доступу та видає її, як йому завгодно.
- **«Фотошоп»** – під цим терміном розуміємо не назву відомої програми для обробки графічних зображень, а загальний збірний термін для всіх видів компіляцій із зображеннями та відео, що часто стають фейками й поширюються потім в Інтернеті. Для виготовлення такого фейку вже знадобляться певні навички, а саме: освоїти фото- чи відеоредактор та власне створити з одного або кількох зображень необхідне. Але зображення також доволі просто розпізнати, оскільки оригінал майже завжди зберігається в мережі, а подекуди сліди від редагування будуть помітні, наприклад, у вигляді розтягнутого фону, неприродної пози, явних ознак накладених зображень тощо.
- Технологія **дідфейк** – від англ. deepfake, від поєднання термінів «deep learning» – «глибинне навчання» та «fake» – «підробка». Більш складний у виконанні, проте легко впізнаваний фейк: зображення людини використовують для поєднання й накладення на інші зображення або відеоролики за допомогою штучного інтелекту.

**ДЯКУЮ ЗА
УВАГУ!**

